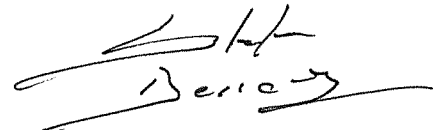

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE DREPT
ȘCOALA DOCTORALĂ

Avizat

TEZĂ DE DOCTORAT
CONSTITUȚIONALIZAREA RAMURII DREPTULUI
PENAL ÎN ROMÂNIA
REZUMAT

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:

Prof. univ. dr. Ștefan Deaconu

Autor:

Drd.Lorena Gabriela Nițoiu

2019

I. Aspecte generale referitoare la cercetarea fundamentală realizată

1. Actualitatea temei

În Franța, conceptul de constituționalizare a diferitelor ramuri de drept a fost descris pentru prima dată la reunirea inaugurală a Asociației franceze a constituționaliștilor din februarie 1980 la Facultatea de Drept Saint-Maur și a prezentat un interes deosebit pentru membrii asociației, cât și o provocare formală pentru unii dintre aceștia, pentru care conceptul de constituționalizare era o utopie, dacă nu o fantezie. Această descriere era totuși bazată pe două studii deja publicate ale lui Favoreu.¹ Un an mai târziu, președintele asociației, François Luchaire, a abordat și el problema constituționalizării ramurilor de drept, în raportul francez prezentat la Colocviul Internațional de la Aix-en-Provence din februarie 1981², publicat în Revista Internațională de drept comparat nr.2 din 1981.³ Ulterior și el a publicat în Revista trimestrială de drept civil din aprilie-iunie 1982, un studiu foarte lung și substanțial despre „*fundamentele constituționale ale dreptului civil*”.

În doctrina română, apariția fenomenului constituționalizării ramurilor dreptului este considerată o consecință a adoptării Constituției de la 1991 care „*a însemnat un moment de răscruce și a avut rolul de a declanșa un proces rapid de pătrundere a principiilor promovate de Constituție atât în legislația internă, cât și mai departe, în practica organelor judiciare și a celor ale administrației de stat*”⁴.

Tema și problema constituționalizării dreptului în România nu ar fi putut fi însă studiată fără ajutorul dreptului comparat, având în vedere faptul că fenomenul constituționalizării ramurilor dreptului caracterizează orice ordine juridică construită pe principiile statului de drept substanțial și pe acțiunea instanțelor constituționale.

Lucrarea doctorală elaborată prezintă, în opinia subsemnatei, interes din următoarele puncte de vedere: în primul rând, am supus unui examen critic jurisprudența instanței constituționale naționale în materie penală, de la momentul înființării sale și până la data de 1 septembrie 2019, cu scopul de a stabili amploarea fenomenului de constituționalizare a dreptului penal ca urmare a răspândirii principiilor constituționale la nivelul ramurii dreptului penal, precum: principiul legalității, principiul egalității în fața legii, principiul

---

¹ L. Favoreu, *L'apport du Conseil constitutionnel au droit public*, Pouvoirs, 1980, nr.13; *L'influence de la jurisprudence du Conseil constitutionnel sur les diverses branches du droit*, Mélanges Léo Hamon, pp.235-245.

² *Cours constitutionnelles européennes et droits fondamentaux*, Paris, Ed. Economica et Presses universitaires d'Aix-Marseille, 1982, p.55.

³ Pp.300-309.

⁴ I.Filipescu, V.Zlătescu, *Dreptul civil constituțional român*, în Revista „Dreptul” nr.3/1994, p.45.

neretroactivității legii penale, principiul retroactivității legii mai favorabile, prezumția de nevinovăție, analizând în ce măsură s-a realizat o transpunere a acestora în reguli stricte care guvernează dreptul penal.

De asemenea, am supus atenției, modul în care sunt protejate anumite drepturi fundamentale prin controlul de constituționalitate al normelor penale realizat de Curtea Constituțională a României, precum dreptul la un proces echitabil, dreptul la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil, dreptul la apărare, prin analizarea celei mai relevante jurisprudențe constituționale în materie.

În al doilea rând, am realizat o evidențiere statistică, în procente, a instituțiilor sau domeniilor din materia penală supuse controlului de constituționalitate, cât și o analiză a efectelor procesului de constituționalizare a ramurii dreptului penal în România, studiate pe trei planuri: în plan legislativ, jurisprudențial și doctrinar.

1. Scopul și obiectivele cercetării

Abordarea temei de cercetare s-a realizat gradual, pornind de la evoluția și consecințele procesului de constituționalizare în general, cu studierea mecanismului acestui proces și a efectelor pe care le produce la nivelul întregului sistem de drept, pentru ca ulterior, să se urmărească particularizarea acestui proces în cadrul ramurii de drept penal, cu studierea efectelor specifice produse în cadrul acesteia.

Sursele folosite pentru documentare au fost actele normative relevante în materie, adoptate atât la nivel național, dar și la nivelul Uniunii Europene, literatura de specialitate română și străină, jurisprudența CCR, jurisprudența CEDO, Constituțiile altor state, site-urile oficiale ale diferitelor instituții și organisme.

Obiectivele urmărite de tema de cercetare abordată și-au propus să faciliteze găsirea răspunsului la următoarele întrebări:

- Care au fost consecințele adoptării Constituției din 1991 și ulterior a revizuirii ei în anul 2003, asupra Codului penal din 1969 și a Codului de procedură penală din 1968?
- În ce măsură a avut loc răspândirea principiilor constituționale în ramura dreptului penal?
- Ce rol au jucat deciziile Curții Constituționale a României în adoptarea Legii nr.15/1968 privind Codul penal și a Legii nr.29/1968 privind Codul de procedură

penală și cum contribuie în prezent Curtea Constituțională la realizarea unei justiții constituționale în cadrul ramurii de drept penal?

- Care sunt efectele constituționalizării ramurii dreptului penal pe cele trei planuri: legislativ, jurisprudențial și doctrinar?

2. Metodologia de cercetare utilizată

Prin raportare la scopul și obiectivele propuse, a fost necesară utilizarea mai multor metode de cercetare cantitative și calitative, printre care se remarcă: metoda istorică, metoda logică, metoda deductiv-inductivă, metoda critic-comparativă și metoda statistică.

Metoda de cercetare istorică a fost aplicată în vederea prezentării evoluției unor noțiuni fundamentale pentru cercetarea realizată, precum Constituție, constituționalism și constituționalizare, cât și a unor principii de ordin constituțional care direcționează astăzi mersul dreptului penal român, dar și european, precum: principiul legalității, principiul egalității în fața legii, principiul neretroactivității legii penale, principiul retroactivității legii mai favorabile, prezumția de nevinovăție sau a unor drepturi fundamentale precum: dreptul la apărare, dreptul la soluționarea cauzei într-un termen rezonabil, dreptul la un proces echitabil.

Metoda deductiv-inductivă a fost utilizată pentru deconstrucția și reconstrucția procesului de constituționalizare la nivelul întregului sistem de drept (nivel general), în vederea aplicării acestuia la nivelul ramurii de drept penal.

Prin metoda logică s-a urmărit sintetizarea opiniilor mai multor autori cu privire la anumite noțiuni și principii, precum: statul de drept, principiul separației puterilor în stat, principiul legalității, principiul egalității în fața legii, principiul neretroactivității legii penale, principiul retroactivității legii mai favorabile, prezumția de nevinovăție, dreptul la un proces echitabil și dreptul la apărare, pentru ca în final, să se desprindă elementele comune ale opiniilor exprimate și să se ofere un punct de vedere personal în privința definițiilor legale, conceptelor juridice sau a elementelor structurale ale unor instituții folosite în prezenta cercetare.

Prin metoda critic-comparativă s-a urmărit să se ofere o perspectivă de ansamblu asupra modului în care este reflectat rolul instanțelor constituționale, fie ele Curți Constituționale sau Tribunale Constituționale și a deciziilor pronunțate de acestea, în ordinea constituțională a statelor europene. De asemenea, s-a dorit o comparare a sistemelor constituționale europene cu modelul american sub aspectul modului în care se realizează

controlul de legalitate a legilor și de către care autoritate, cu sublinierea avantajelor și dezavantajelor fiecărui sistem de control de constituționalitate.

Metoda statistică a fost folosită pentru prelucrarea datelor obținute ca urmare a analizării întregii jurisprudențe în materie penală a Curții Constituționale a României, de la momentul înființării acesteia și până la data de 1 septembrie 2019, cu scopul de a se evidenția statistic, în procente, instituțiile sau domeniile supuse controlului de constituționalitate, cât și efectele realizării acestui control în plan legislativ, jurisprudențial și doctrinar. Tot cu ajutorul metodei statistice s-a stabilit care dintre cele două modalități de control realizate de Curtea Constituțională a României - a priori sau a posteriori - a fost cel mai des întâlnit în materie penală în jurisprudența Curții, cu analizarea efectelor fiecărui tip de control utilizat de instanța constituțională.

Fiecare dintre aceste metode de cercetare au fost aplicate fie în mod singular pentru identificarea anumitor rezultate intermediare urmărite, fie combinate între ele în vederea atingerii rezultatelor finale ale cercetării.

II. Conținutul tezei doctorale

1. Structura tezei doctorale

Prezenta teză doctorală este structurată pe trei titluri, care cuprind la rândul lor capitole, secțiuni și subsecțiuni, pentru o mai ușoară identificare și lecturare a problemelor analizate, la care se adaugă considerațiile finale. Dacă Titlul I este dedicat în integralitate procesului de constituționalizare a dreptului în general, Titlurile II și III se vor concentra asupra constituționalizării ramurii dreptului penal și a efectelor produse ca urmare a acestui proces.

În primul capitol al Titlului I, am definit și diferențiat, din perspectiva dreptului constituțional, trei noțiuni juridice, cu care am operat pe parcursul cercetării: Constituție, constituționalism și constituționalizare.

Capitolul al doilea al Titlului I vizează premisele apariției procesului constituționalizării dreptului, fiind studiate atât premisele social politice precum separarea puterilor în stat și principiul statului de drept, cât și premisele juridice referitoare la: existența unei Legi Fundamentale, supremația Constituției și afirmarea principiului constituționalității, aplicarea directă a normelor constituționale.

În capitolul al treilea al primului Titlu, tema analizată o reprezintă factorii constituționalizării dreptului în general, plecând de la existența unei justiții constituționale, cu prezentarea modelului european și american de control al constituționalității legilor. În privința fiecărui model de justiție constituțională sunt menționate caracteristicile sau elementele de identificare specifice, în scopul stabilirii avantajelor și dezavantajelor celor două modele prezentate. Menționăm faptul că am ales folosirea noțiunii de justiție constituțională și nu de jurisdicție constituțională sau contencios constituțional, întrucât apreciem că aceasta scoate în evidență cel mai bine activitatea desfășurată de instanța constituțională, care chiar dacă este o procedură necontencioasă, prin hotărârile pe care le pronunță, împarte normele de drept sau legile și ordonanțele în totalitatea lor, în constituționale sau neconstituționale, astfel încât, pe de o parte destinatarii acestora să știe ce poziție adoptă în raport cu ele, și pe de altă parte, emitentul, ce obligații îi revin ca urmare a constatării neconstituționalității lor.

În finalul acestui capitol, este prezentată Curtea Constituțională a României ca inovație consacrată de Constituția din 1991 întrucât în sistemul Constituției din 1923 controlul constituționalității legilor era încredințat unui organ judiciar, respectiv Înaltei Curți de Casație și Justiție. După stabilirea naturii juridice a instanței constituționale sunt analizate doar două dintre atribuțiile Curții Constituționale, respectiv cele prevăzute la art.146 alin.1 lit.a și d din Constituția României, întrucât s-a considerat că doar acestea prezintă importanță pentru tema studiată. O subsecțiune distinctă a fost dedicată actelor Curții Constituționale, a caracterului obligatoriu al acestora și al efectelor produse de deciziile instanței constituționale. S-a încercat cu ocazia prezentării categoriilor de decizii, clarificarea conceptului de decizie cu rezervă de interpretare, demers oarecum dificil, întrucât este evident că marea majoritate a deciziilor pronunțate de Curtea Constituțională a României se includ în cadrul deciziilor simple sau extreme, care pot fi de admitere sau de respingerea a obiecției sau excepției de constituționalitate supuse atenției instanței constituționale.

Ultimul capitol al Titlului I se axează pe prezentarea consecințelor directe și indirecte ale constituționalizării dreptului. În categoria consecințelor directe se înscriu: obligația generală a întregii societăți de a respecta Constituția, anularea normelor juridice contrare Constituției și interpretarea normelor juridice în acord cu textul constituțional. S-a realizat în cadrul acestui capitol și delimitarea competenței Curții Constituționale a României față de Înalta Curte de Casație și Justiție, cât și în raport de puterea legislativă, având în vedere faptul că, pe de o parte, în România instanța constituțională nu a fost investită cu atribuția de a interpreta obligatoriu Constituția, independent de soluționarea unei cauze deduse judecării,

precum în Federația Rusă, Ungaria, Slovacia, Bulgaria, iar pe de altă parte, art.147 alin.2 din Constituție nu îndreptățește Curtea Constituțională să dea indicații puterii legislative cum anume să pună de acord textele și cu atât mai puțin cum să se substituie acesteia, fiind doar un legislator negativ, care identifică normele juridice neconstituționale în limitele stabilite de art.146 din Constituția în vigoare.

În categoria consecințelor indirecte, au fost analizate modernizarea, unificarea și simplificarea ordinii juridice.

Titlul II al tezei, intitulat „Procesul de constituționalizare a dreptului penal” debutează în primul capitol cu definirea noțiunii de lege penală și stabilirea locului acesteia în ierarhia normelor juridice.

Capitolul al doilea al Titlului II analizează amploarea fenomenului de constituționalizare a dreptului penal ca urmare a răspândirii principiilor constituționale la nivelul ramurii dreptului penal și a protejării drepturilor fundamentale prin controlul de constituționalitate al normelor penale. Astfel, inițial vor fi aduse în discuție principiile de ordin constituțional care direcționează astăzi mersul dreptului penal român, dar și european, precum: principiul legalității, principiul egalității în fața legii, principiul neretroactivității legii penale, principiul retroactivității legii mai favorabile, prezumția de nevinovăție, analizând în ce măsură s-a realizat o transpunere a acestora în reguli stricte care guvernează dreptul penal. Fiecare principiu este analizat ca și concept, în funcție de reglementarea lui în Constituția României, în reglementările internaționale la care România este parte și în dreptul penal. O subsecțiune distinctă este alocată în cadrul studierii fiecărui principiu pentru analizarea jurisprudenței constituționale relevante în domeniu. Sunt prezentate și analizate atât decizii ale Curții Constituționale a României ce au avut ca obiect soluționarea unor excepții de neconstituționalitate a unor dispoziții din Codul penal de la 1969 și Codul de procedură penală de la 1968, cât și Legea nr.15/1968 privind Codul penal sau Legea nr.29/1968 privind Codul de procedură penală.

Ulterior, este supus atenției modul în care sunt protejate anumite drepturi fundamentale prin controlul de constituționalitate al normelor penale realizat de Curtea Constituțională a României, precum dreptul la un proces echitabil, dreptul la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil, dreptul la apărare, prin analizarea celei mai relevante jurisprudențe constituționale în materie. Și în cazul acestora, o subsecțiune distinctă este alocată în cadrul studierii fiecărui drept fundamental pentru analizarea jurisprudenței constituționale relevante în domeniu, fiind prezentate și analizate atât decizii ale Curții Constituționale a României ce au avut ca obiect soluționarea unor excepții de

neconstituționalitate a unor dispoziții din Codul penal de la 1969 și Codul de procedură penală de la 1968, cât și Legea nr.15/1968 privind Codul penal sau Legea nr.29/1968 privind Codul de procedură penală.

Titlul III al tezei, intitulat „Efectele constituționalizării dreptului penal” este împărțit în trei capitole și urmărește evidențierea statistică, în procente, a instituțiilor sau domeniilor supuse controlului de constituționalitate, cât și efectele realizării acestui control în plan legislativ, jurisprudențial și doctrinar.

Pe plan legislativ, unul dintre principalele efecte ale constituționalizării dreptului penal, ca urmare a exercitării controlului de constituționalitate a priori, este că stimulează legiuitorul spre creșterea calității actului său de creație în materie penală și totodată stimulează edictarea unor norme penale conforme cu Legea fundamentală și impregnate cu valorile și principiile constituționale. Chiar dacă controlul anterior promulgării legii este esențialmente un control abstract, în afara oricărui litigiu legat de aplicarea legii, iar soluționarea sesizării de neconstituționalitate se face pe baza actului de sesizare și pe investigațiile Curții Constituționale, neavând caracterul complex al procedurii de soluționare a excepției de neconstituționalitate⁵, nu putem nega importanța acestuia în elaborarea normelor în general.

În controlul *a priori*, Curtea Constituțională are posibilitatea și de a recurge la mecanismul deciziilor de interpretare, respectiv la pronunțarea unor decizii de conformitate a legii penale sub rezerva unei anumite interpretări facilitează aplicarea legii penale, în sensul că aceasta va putea fi promulgată și va intra în vigoare, producându-și efectele, însă în sensul precizat în urma controlului de constituționalitate. Se evită astfel reluarea procesului legislativ, care presupune timp și resurse, uneori intrarea în vigoare a legii fiind vitală pentru viața socio-politică și economică.⁶ Acest proces fortifică conștiința altor autorități cu privire la necesitatea unui drept penal sau procesual penal în vigoare care, în conținutul său, este conform Constituției. Curtea Constituțională apreciem că are posibilitatea de a pronunța decizii pe calea controlului de constituționalitate a priori prin care să descrie mai în amănunt formele de interpretare a Constituției, în așa fel încât să ofere un ghidaj eficient și profesionist Parlamentului.

Cu toate acestea, în dreptul penal român, excepția de neconstituționalitate a constituit mijlocul esențial în realizarea procesului de constituționalizare. Dacă în perioada 1992 până în septembrie 2019 găsim doar un număr de 14 decizii de admitere pronunțate în materie

---

⁵ B.Selejan-Guțan, *Excepția de neconstituționalitate*, Ed.All Beck, București, 2005, p.78.

⁶ T.Toader, M.Safta, *Dialogul judecătorilor constituționali*, Ed.Universul Juridic, București, 2015, p.45.

penală pe calea controlului *a priori*, situația este diferită în privința deciziilor pronunțate pe calea controlului *a posteriori*, fiind vorba de 147 excepții de neconstituționalitate admise de Curtea Constituțională a României.

S-a realizat, de asemenea, o grupare a deciziilor de admitere în funcție de sfera instituțiilor de drept penal și procedură penală, ale căror reglementări au fost supuse controlului de constituționalitate posterior, după cum urmează:

- Instituții de drept penal și procedură penală, ale căror reglementări au fost supuse controlului de constituționalitate posterior, ulterior datei de 1 februarie 2014 și până în septembrie 2019;
- Instituții de drept penal și procedură penală, ale căror reglementări au fost supuse controlului de constituționalitate posterior, de la momentul înființării Curții Constituționale a României și până la 1 februarie 2014

S-a folosit în această delimitare data de 1 februarie 2014, aceasta fiind data abrogării vechilor coduri- penal și de procedură penală- și intrării în vigoare a celor noi, întrucât atât Legea nr.135/2010 *privind Codul de procedură penală*, cât și Legea nr.289/2009 *privind Codul penal* conțin instituții noi sau redefinite, față de Codul penal de la 1969 și Codul de procedură penală anterior. Pentru fiecare grupare s-a realizat o evidențiere statistică, în procente, a instituțiilor sau domeniilor supuse controlului de constituționalitate.

Un prim aspect, care a putut fi observat în urma analizării celor două grafice a fost preponderența deciziilor de admitere pronunțate de Curtea Constituțională a României în materia măsurilor preventive, atât în reglementarea actuală a Codului de procedură penală, cât și în vechea reglementare. Acest lucru se poate explica prin importanța ridicată acordată dreptului la libertate individuală, reglementat în art.23 din Constituție, care privește libertatea fizică a persoanei, dreptul său de a se comporta și mișca liber, de a nu fi ținută în sclavie, arestată sau deținută decât în cazurile și după formele expres prevăzute de Constituție și de legi.⁷ Din punct de vedere constituțional nu interesează câte mandate de arestare preventivă sunt emise împotriva unei persoane și nici dacă acestea sunt emise în aceeași cauză sau în cauze diferite, ci dacă măsura arestării a fost luată „*numai în cazurile și cu procedura prevăzute de lege*”, așa cum în mod imperativ se dispune în art.23 alin.2 din Constituție.⁸ Pe de altă parte, având în vedere că libertatea individuală este indivizibilă, este evident că, indiferent câte mandate de arestare s-ar emite împotriva unei persoane pentru săvârșirea infracțiunilor de care este învinuită, durata măsurii arestării preventive nu poate depăși

⁷ DCC nr.448 din 26 octombrie 2004, M.Of. nr.50 din 14 ianuarie 2005.

⁸ DCC nr. 567 din 27 octombrie 2005, M.Of. nr.1047 din 24 noiembrie 2005.

termenele prevăzute de art.23, în funcție de momentul în care este dispusă: în cursul urmăririi penale sau în faza de judecată.

Dacă în reglementarea Codului de procedură penală, anterioară datei de 1 februarie 2014, găsim doar excepții de neconstituționalitate admise în materia măsurilor preventive ce vizau doar măsura arestării preventive, în noua reglementare a Codului de procedură penală găsim excepții de neconstituționalitate admise și în privința altor măsuri preventive, precum controlul judiciar, controlul judiciar pe cauțiune. Arestul la domiciliu, deși este o măsură preventivă introdusă prin Legea nr.135/2010 privind Codul de procedură penală, a fost și ea supusă controlului de constituționalitate a posteriori, în mai multe rânduri.⁹

Un alt aspect, care poate fi sesizat în urma analizării celor două grafice, este numărul mare de decizii pronunțate în perioada 1992-1999 asupra unor dispoziții din Codul penal de la 1969, în detrimentul regulilor de procedură penală. Cel puțin în primii ani de activitate ai Curții Constituționale, regăsim decizii de admitere a neconstituționalității unor dispoziții din partea specială a Codului penal, ce cuprindeau reglementarea diferitelor infracțiuni, precum: infracțiuni contra avutului obștesc - 7 decizii, infracțiuni contra patrimoniului - 4 decizii, infracțiuni de serviciu - 3 decizii, infracțiuni contra demnității - 1 decizie, infracțiuni contra autorității - 1 decizie. De asemenea, au fost supuse atenției judecătorilor constituționali și dispoziții din partea generală a Codului penal de la 1969, ce vizau instituții precum: liberarea condiționată, suspendarea condiționată, suspendarea sub supraveghere. Intervenția Curții Constituționale asupra acestora a fost una de bun augur, întrucât în noua reglementare a Codului penal, în vigoare de la 1 februarie 2014, nu mai găsim aceste instituții supuse controlului de constituționalitate. Începând cu anul 2000 și până în septembrie 2019, activitatea Curții în materie penală s-a concentrat asupra normelor de procedură penale, fiind vizate: căile de atac, atât cele ordinare cât și cele extraordinare, mijloacele de probă, măsurile asiguratorii, repararea pagubei sau a daunei morale în cazul condamnării pe nedrept sau al privării ori restrângerii de libertate în mod nelegal, confiscarea extinsă, dar și unele instituții noi: procedura acordului de recunoaștere a vinovăției, procedura camerei preliminare.

În cazul controlului de constituționalitate *a posteriori*, dintre tehnicile utilizate de instanța constituțională pentru a asigura difuzarea normelor constituționale în ramura dreptului penal, o reținem și pe cea a deciziilor interpretative, des întâlnită în jurisprudența Curții Constituționale a României.

---

⁹ DCC nr.361 din 7 mai 2015, M.Of. nr.419 din 12 iunie 2015; DCC nr.740 din 3 noiembrie 2015, M.Of. nr.927 din 15 decembrie 2015; DCC nr.22 din 17 ianuarie 2017, M.Of. nr.159 din 3 martie 2017.

Dintre deciziile cu rezervă de interpretare pronunțate pe cale controlului *a posteriori* de către Curtea Constituțională a României în materia dreptului penal, au fost reținute două mari categorii:

1. Decizii prin care se constată constituționalitatea normelor penale criticate, în măsura în care se interpretează într-un anumit sens.
2. Decizii prin care se constată neconstituționalitatea normelor penale criticate, în măsura în care se interpretează într-un anumit sens.

Trebuie menționat faptul că am constatat că o mare parte din dispozițiile criticate pentru neconstituționalitate au fost puse în acord cu deciziile pronunțate de Curtea Constituțională (în perioada ianuarie – iunie 2016) prin O.U.G. nr. 18/2016¹⁰ și ulterior prin O.U.G. nr.70/2016, O.U.G. nr.13/2017, O.U.G. nr.14/2017.

În opinia noastră, modificările aduse Codului de procedură penală sau Codului penal prin ordonanțele anterior menționate au fost determinate și de alte necesități, precum:

- necesitatea transpunerii unor acte comunitare cu impact atât asupra dreptului substanțial penal, cât și asupra dreptului procesual penal – prin sporirea garanțiilor oferite în cadrul procedurilor judiciare, față de unele directive existând, de altfel, proceduri de infringement aflate în fază avansată¹¹.
- posibilitatea existenței unor interpretări diferite în jurisprudență cu privire la norme procesual penale aplicabile, de natură a afecta drepturi și libertăți fundamentale ale cetățenilor, având drept cauză numărul relativ mare de texte declarate neconstituționale care nu au fost puse în acord cu legea fundamentală, deși termenul de 45 de zile prevăzut de art. 147 alin. 1 din Constituție era expirat.

În plan jurisprudențial, au fost analizate principalele efecte ale deciziilor interpretative în procesul de constituționalizare a dreptului penal și anume: ca efect direct, adaptarea ramurii dreptului penal la norma constituțională pe calea controlului de constituționalitate, iar ca efect indirect decurgând din acesta, uniformizarea aplicării și interpretării dreptului penal.

---

¹⁰ Ordonanța de urgență nr. 18/2016 pentru modificarea și completarea Legii nr. 286/2009 privind Codul penal, Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, precum și pentru completarea art. 31 alin. 1 din Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, publicată în M.Of. nr.389 din 23 mai 2016.

¹¹ Comisia Europeană, conform art. 17 alin. 1 din Tratatul privind Uniunea Europeană, are drept scop asigurarea aplicării tratatelor de către statele ce le-au ratificat, a măsurilor adoptate de instituții în acest scop și supraveghează, de asemenea, aplicarea dreptului UE sub controlul Curții de Justiție a Uniunii Europene. Procedura de „*infringement*” este declanșată de către Comisie împotriva statelor ce nu își respectă obligațiile comunitare în anumite situații.

Intrarea în vigoare a noilor coduri, nu a însemnat că misiunea Curții Constituționale a fost încheiată, ci din contră aceasta a adoptat un număr relativ mare de decizii, care au produs un impact semnificativ asupra celor două coduri în vigoare, generând o nouă intervenție legislativă asupra unor instituții importante, precum: participarea procurorului sau a unor părți în procesul penal la unele etape procedurale, procedura soluționării plângerii împotriva soluțiilor procurorului, procedura acordului de recunoaștere a vinovăției, necesitatea reglementării unor căi de atac, necesitatea redactării unor texte clare și previzibile, clarificarea unor competențe, renunțarea la urmărirea penală.

Adaptarea ramurii dreptului penal la norma constituțională reprezintă un efect direct al constituționalizării acesteia și din punctul nostru de vedere se realizează prin trei modalități: constatarea neconstituționalității normelor penale contrare Constituției, elaborarea unor noi norme penale pe baza celor existente declarate neconstituționale și interpretarea normelor pentru a le face conforme cu Constituția. Primele două modalități sunt indispensabil legate între ele și chiar se succed, având în vedere mecanismul prevăzut de art.147 alin.1 din Constituție care obligă legiuitorul să adopte o soluție nouă, fie prin modificarea celei existente, fie prin elaborarea unui nou text de lege care să nu mai conțină viciile de constituționalitate semnalate în privința reglementării respective. Ultima modalitate se poate realiza separat, în acest caz un rol important revenind judecătorilor constituționali și a deciziilor interpretative pronunțate de aceștia, așa cum am arătat anterior.

Un alt efect observat a fost cel al unificării ramurii dreptului penal în sensul creării unui limbaj comun valabil la nivelul întregii ramuri. Această uniformizare nu înseamnă că ramura dreptului penal devine lipsită de particularitățile specifice ramurii, doar că fiecare normă sau principiu de drept penal își produce efectele într-un context constituțional sub sancțiunea nevalabilității sale.

Este adevărat că anumite norme și principii ale ramurii de drept penal și-au pierdut autonomia și exclusivitatea lor în favoarea normelor și principiilor constituționale.¹² În acest sens putem aminti: principiul neretroactivității legii, cu excepția legii penale mai favorabile, principiul garantării dreptului la apărare, prezumția de nevinovăție, caracterul echitabil și termenul rezonabil al procesului penal.

Din punctul nostru de vedere, uniformizarea aplicării dreptului penal se realizează pe două căi: fie prin transpunerea în practică a deciziilor de interpretare a Curții Constituționale de către instanțele de judecată și chiar de organele de urmărire penală, fie prin transpunerea în

---

¹² V.Atilla, *Constituționalizarea dreptului*, în *Revista Transilvană de Științe Administrative*, IX, 2003, p.113.

practică a jurisprudenței Curții Constituționale prin intervenția puterii legiuitoare care realizează modificări sau complinește lipsuri la nivelul normelor penale, urmând ca ulterior instanțele de judecată să aplice legea astfel modificată.

Ca orice fenomen juridic, constituționalizarea dreptului penal a produs efecte și în plan doctrinar, pe care le putem observa mai ales în lucrările recent publicate, fie ele monografii, studii teoretice, articole, etc. Un prim efect îl observăm în privința schimbării modului de tratare al principiilor fundamentale ale dreptului penal, care au cunoscut o extindere, printre acestea regăsindu-se și cele cărora li s-a conferit valoare constituțională. Prin valoare constituțională se înțelege același nivel al garantării, respectiv protecției, dar fără ca principiul să figureze *expressis verbis* în textul legii fundamentale.¹³ Dacă la început, unii autori, precum profesorul Dongoroz¹⁴, erau de părere că în acest cadru ar trebui incluse numai câteva principii fundamentale ale sistemului de drept în general, precum principiul democratismului, principiul legalității și principiul umanismului, ulterior s-a cristalizat ideea că în cadrul principiilor fundamentale trebuie să fie incluse nu numai principii comune întregului sistem de drept, dar și principii proprii dreptului penal, ca ramură de drept, deoarece tocmai acestea ilustrează specificul reglementării juridico-penale. Astfel, profesorul C. Bulai¹⁵ considera că ar avea caracter fundamental principiul legalității incriminării, principiul egalității în fața legii penale, principiul umanismului, principiul prevenirii faptelor prevăzute de legea penală, infracțiunea ca unic temei al răspunderii penale, personalitatea răspunderii penale, individualizarea sancțiunilor de drept penal.

Această reconsiderare a principiilor fundamentale ale dreptului penal este datorată în mare parte modificărilor aduse de legiuitorul român Codului penal și Codului de procedură penală.

Codul de procedură penală de la 1968 prevedea în dispozițiile art.2-8 următoarele principii fundamentale ale procesului penal: legalitatea și oficialitatea procesului, aflarea adevărului, rolul activ, garantarea libertății persoanei, respectarea demnității umane, prezumția de nevinovăție, garantarea dreptului la apărare, limba în care se desfășoară procesul penal și folosirea limbii oficiale prin interpret. O mare parte din acestea sunt redate și de Legea nr.135/2010 privind Codul de procedură penală¹⁶, care enumeră în partea generală, titlul I, art.2-13, principiile și limitele aplicării legii procesuale penale și anume:

¹³ A.Iftimiei, *Constituționalizarea în dreptul penal român și francez*, Ed.Universul Juridic, București, 2016, p.180.

¹⁴ V. Dongoroz, S.Kahane, G. Antoniu, C.Bulai, N.Iliescu, R.Stănoiu, *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală.Parte generală*, vol.I, Ed.Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, p.28.

¹⁵ C.Bulai, B.N.Bulai, *Manual de drept penal.Parte generală*, Ed.Universul Juridic, București, 2007, p.57.

¹⁶ Publicată în M.Of. nr.486 din 15 iulie 2010, cu modificările și completările ulterioare.

legalitatea procesului penal, separarea funcțiilor judiciare, prezumția de nevinovăție, aflarea adevărului, ne bis in idem, obligativitatea punerii în mișcare și a exercitării acțiunii penale, caracterul echitabil și termenul rezonabil al procesului penal, dreptul la libertate și siguranță, dreptul la apărare, respectarea vieții umane și a vieții private, limba oficială și dreptul la interpret, aplicarea legii procesuale penale în timp și spațiu.

Observăm o lărgire a cadrului acestor principii, prin includerea unor principii garantate de CEDO încă din anul 1953, precum caracterul echitabil și termenul rezonabil al procesului penal.

Legea nr.286/2009 privind Codul penal¹⁷ consacră în titlul I, capitolul 1, art.1-2 , intitulat principiile generale, următoarele principii: legalitatea incriminării și legalitatea sancțiunilor de drept penal. Reglementarea acestor principii, pe de o parte, ca prime dispoziții ale acestui Cod penal, iar, pe de altă parte, printr-o reglementare mai amplă în raport cu disp.art.2 din cod penal de la 1969, are atât valoarea simbolică de a releva locul primordial al principiilor legalității incriminării și legalității sancțiunilor de drept penal, cât și valoarea practică de a plasa neretroactivitatea legii penale în cadrul dispozițiilor consacrate acestor principii.¹⁸

Date fiind aceste modificări la nivel legislativ, și doctrina și-a reconsiderat poziția, iar în prezent regăsim incluse în categoria principiilor fundamentale ale dreptului penal următoarele principii: principiul legalității, principiul egalității în fața legii penale, prezumția de nevinovăție, principiul umanismului, infracțiunea este unicul temei al răspunderii penale, principiul personalității răspunderii penale, principiul individualizării sancțiunilor de drept penal, garantarea dreptului la apărare, garantarea dreptului la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil.

După cum se poate observa o mare parte dintre principiile fundamentale ale dreptului penal sunt principii constituționale, cu excepția principiului umanismului, principiul personalității răspunderii penale, principiul individualizării răspunderii penale și infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale, care sunt principii proprii ramurii dreptului penal.

Dacă sfera principiilor cunoaște o lărgire, noțiunea de lege penală se restrânge la dispoziția cu caracter penal cuprinsă într-o lege organică, fiind exclusă posibilitatea ca

---

¹⁷ Publicată în M.Of. nr.510 din 24 iulie 2009, cu modificările și completările ulterioare.

¹⁸ A. Vlășceanu, A.Barbu, *Noul Cod penal comentat prin raportare la Codul penal anterior*, Ed.Hamangiu, București, 2014, p.14.

decretele și legile ordinare să mai cuprindă dispoziții cu caracter penal.¹⁹ În acest sens, doctrina se repliază și ea la rândul ei, oferind o nouă clasificare a legilor penale.

Dacă până acum autorii de drept penal și de drept procesual penal se raportau în analizarea principiilor sau instituțiilor de drept penal și drept procesual penal doar la practica CEDO sau la deciziile de îndrumare ale ÎCCJ, acum regăsim tot mai multe trimiteri la deciziile de interpretare ale CCR sau la deciziile simple de constatare a constituționalității sau neconstituționalității unui text de lege. Până și codurile comentate, cuprind tot mai multe trimiteri la jurisprudența Curții Constituționale și nu doar la jurisprudența ÎCCJ sau CEDO.

Teza se încheie cu o serie de considerații finale.

2. Concluziile tezei doctorale

În anul 1988 când autorul francez Danièle Mayer a scris fraza „*dreptul penal francez a fost predestinat să se deschidă dreptului constituțional*”²⁰, nici nu și-a putut imagina în acel moment cum dreptul penal avea să urmeze această mișcare.

Astăzi apreciem că această mișcare nu a marcat doar dreptul penal francez, dar și dreptul penal român, întrucât dreptul penal nu numai că este un drept de constrângere în privința drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, dar el, este esențial pentru stabilirea limitelor existenței acestora, dat fiind faptul că nu poate exista fără un echilibru satisfăcător între eficacitatea represivă și respectul față de oameni.

Constituționalizarea ramurii dreptului penal în România s-a produs treptat, pe parcursul celor 27 ani de la înființarea instanței constituționale, cu efecte, așa cum am arătat, pe trei planuri: pe plan legislativ, pe plan jurisprudențial și pe plan doctrinar. Astfel, în plan legislativ, instanța constituțională intervine în procesul de elaborare a normei penale, cenzurează legea care îi este supusă controlului de constituționalitate, îi modifică conținutul sau impune cerințe stricte în ceea ce privește redactarea sa. De multe ori, Curtea Constituțională realizează mai mult decât o simplă atestare a conformității normelor penale contestate cu Constituția. Prin actele pe care le pronunță, instanța de contencios constituțional stabilește principii și reguli, delimitează competențe ale autorităților publice, oferă orientări și soluții cu privire la modul de interpretare a Constituției, a legislației infraconstituționale,

---

¹⁹ C. Butiuc, *Conceptul de „lege penală”*, în Revista de drept penal, anul X, nr.2, aprilie-iunie, București, 2003, p.51. De asemenea, potrivit art.173 din Legea nr.286/2009 privind codul penal „*prin lege penală se înțelege orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi organice, ordonanțe de urgență sau alte acte normative care la data adoptării lor aveau putere de lege*”.

²⁰ Danièle Mayer, *L'apport du droit constitutionnel au droit penal en France*, Revue de science criminelle et de droit penal compare, 1988, p.439.

astfel încât să fie în concordanță cu normele Legii fundamentale și chiar „corectează” în raport de normele constituționale, omisiuni legislative prin intermediul decizilor interpretative.

Prin mecanismul prevăzut la art.147 alin.1 din Constituție, pentru a evita apariția unui posibil vid legislativ, legiuitorul este forțat în materie penală să adopte o soluție nouă, fie prin modificarea celei existente, fie prin elaborarea unui nou text normativ, care să nu mai conțină viciile de constituționalitate semnalate în deciziile enumerate anterior, într-o manieră care să corespundă celor statuate de Curtea Constituțională. Așa cum am arătat, unul dintre principalele efecte pe plan legislativ îl reprezintă procesul de armonizare a legislației penale în raport cu prevederile Constituției, care include mai multe schimbări la nivel legislativ, evident pozitive, precum: apariția unor noi incriminări, introducerea și reglementarea unor noi instituții, reordonarea valorilor sociale protejate prin restructurarea legilor penale.

În plan jurisprudențial, procesul constituționalizării dreptului penal are efectul unificării ramurii dreptului penal în sensul creării unui limbaj comun valabil la nivelul întregii ramuri. Această uniformizare nu înseamnă că ramura dreptului penal devine lipsită de particularitățile specifice ramurii, doar că fiecare normă sau principiu de drept penal își produce efectele într-un context constituțional sub sancțiunea nevalabilității sale. Din punctul nostru de vedere, uniformizarea aplicării dreptului penal s-a realizat pe două căi: fie prin transpunerea în practică a deciziilor de interpretare a Curții Constituționale de către instanțele de judecată și chiar de organele de urmărire penală, fie prin transpunerea în practică a jurisprudenței Curții Constituționale prin intervenția puterii legiuitoare care realizează modificări sau complineste lipsuri la nivelul normelor penale, urmând ca ulterior instanțele de judecată să aplice legile astfel modificate.

Uniformizarea legislației penale prin alinierea la dispozițiile Legii fundamentale se reflectă după cum am observat, mai ales în practica instanțelor de judecată, care în activitatea pe care o desfășoară pun în aplicare deciziile instanței constituționale, în același mod în cauze similare, folosind de cele mai multe ori în motivări, argumentele aduse de Curtea Constituțională. Acest lucru este valabil și pentru Înalta Curte de Casație și Justiție, care are ca atribuție stabilirea unui mod unitar de interpretare a legii penale. Împrejurarea că printr-o decizie pronunțată într-un recurs în interesul legii se dă unui text legal o anumită interpretare nu este de natură a fi convertită într-un fine de neprimire care să oblige Curtea Constituțională ca, în profida rolului său de garant al supremației Constituției, să nu mai analizeze textul în cauză în interpretarea dată de instanța supremă. Din perspectiva raportării la prevederile Constituției, Curtea Constituțională verifică constituționalitatea textelor legale

aplicabile în interpretarea consacrată prin recursurile în interesul legii. A admite o teză contrară contravine înseși rațiunii existenței Curții Constituționale, care și-ar nega rolul său constituțional acceptând ca un text legal să se aplice în limite ce ar putea intra în coliziune cu Legea fundamentală.²¹

Pe de altă parte, chiar dacă, printr-o decizie pronunțată în soluționarea unui recurs în interesul legii, instanța supremă dă o dezlegare obligatorie cu privire la interpretarea și aplicarea normei juridice, aceasta nu înseamnă că instanța de contencios constituțional nu poate examina constituționalitatea textului de lege, în interpretarea astfel stabilită.

Pe plan doctrinar, după cum am observat, se produc două fenomene: primul ar fi participarea doctrinei la formarea unei veritabile jurisprudențe constituționale fie prin consultarea informală a unor profesori, experți în materie, fie prin luarea în considerare a doctrinei în cadrul deciziilor instanței constituționale. Al doilea efect în plan doctrinar, poate fi observat, în privința schimbării modului de tratare a unor principii, instituții de drept penal sau drept procesual penal, ca urmare a jurisprudenței Curții Constituționale.

Dacă ar fi să stabilim pe care dintre cele trei planuri, legislativ, jurisprudențial sau doctrinar se produc cele mai multe efecte ca urmare a procesului de constituționalizare a ramurii dreptului penal, nu credem că s-ar putea face o diferențiere cantitativă în privința vreunui dintre acestea. Efectele se produc, în opinia noastră, în mod concomitent pe toate cele trei planuri, chiar dacă unele dintre ele sunt mai puțin vizibile.

---

²¹ DCC nr.838 din 23 iunie 2011, M.Of. nr.648 din 12 septembrie 2011.

